

Fellini, az öregség és a televízió

Nem az előző, hanem legelső műveihez hasonlítható Federico Fellini új mozifilmje, a *Ginger és Fred*. Csaknem olyan áttekinthető, egyértelmű és szomorú ennek is a világa, mint az 1954-ben forgatott *Országútnak* vagy az 1957-ben készült *Cabiria éjszakáinak*. A középpontjában ennek is egy gyermeki tisztaságú nőalak áll – művészneve: Ginger –, az ő tekintetével nézhetünk körül mi, nézők azon a csodálatra méltóan rút környéken, ahová a történet elkalauzol bennünket: a televíziózás belső köreiből. A világhírt adományozó nagyjelmek emlékét idézi föl a főszereplő személye is; Giulietta Masina játssza a karácsonyi monstre-tévéadásba invitált öreg táncosnőt. A kendőzetlenül hagyott, közszemlére kitett ránkok, öregség-jegyek ellenére is azonnal nyilvánvalóvá válik a néző előtt, Masina Gelsominának, a félkegyelmű kis mutatványoslánynak a megformálása óta mit sem változott. Eleven arcjátékával, tragikus és komikus elemeket keverő, groteszk ábrázolásmódjával most sem akar egyebet kifejezni, mint harminc esztendővel ezelőtt: az élet, bámulatra méltó komiszágaival, embertelen meglepetéseivel együtt is gyönyörű ajándék, megélni érdemes program. Giulietta Masina partnerét Marcello Mastroianni alakítja, Fellini örökös, önhatalmúlag kiválasztott filmes alteregója. Akinek kételyei támadnának, hogy a rozoga, hazug, mégis elbűvölő, vén svihák, aki Masina kezébe kapaszkodva csetlik-botlik a filmvászon másfél órán keresztül, netán-tán mégsem azonos a rendezővel, azt újra meg újra figyelmezteti a maszkmester, az öltöztető és persze maga a művész. Fred, a bizonytalan léptű táncos éppen úgy kopaszodik, öregszik, mint Federico Fellini.

Semmi kétség, a sikerek ormán, kudarcok mélyén egymás mellett mindvégig hűséggel és szeretettel kitartó művészházaspár, Masina és Fellini a megszabott út vége felé járva számadást készít a *Ginger és Fred*-del. Számadást önmaguk, nemzedékük nevében arról, hol a helyük személy szerint, és művészetük mértéke szerint, múltukkal, erkölcsükkel e mai világban, amely voltaképpen minden tekintet-

ben különbözik attól, amelybe belenőttek, amelyben ifjak, felnőttek, teremtő emberek voltak. Mások a viseletek, mások a művészi, az etikai paraméterek, sőt még az olyan megváltoztathatatlanok hitt alapfogalmak is, mint férfi, nő, szeretet, csoda. Fellini, aki gyakran és szívesen dolgozik ugyan a televízióknak („könnyedség, fesztelenség fog el, ha a tévének dolgozom, abban a tudatban forgatok, hogy szórakoztatóbb szem fogja nézni...”), pontosan tudja, hol található meg a legsűrítettebben a XX. század utolsó évtizedeinek jellegzetes erkölcsi, értékrendbeli „mássága”: a nagy népszórakoztató, a tömegizlés lelkes és gátlástalan kiszolgálója, a televízió stúdióiban. Oda viszi el tehát öregkori számadás végett élete párját és hasonmását nem túl tehetséges, nem túl eredeti, de a maguk idejében hatásos és sikeres táncospár képében. Az „élő adásba” összehívott fura figurák között fokozatosan ráébrednek, hogy a Nagy Mulattatónak egyre megy, művészi tett-e az, ami a képernyőn megjelenik, vagy vásári mutatvány, polgárpukkasztó extrémítás. Fő az, hogy a többórás, ünnepi program helyrehozhatatlan hibák nélkül pe-regjen, és a szüntelen várakozás állapotába kényszerített néző a készülék előtt maradjon. Liliputi emberek, nőimitátorok, bilincsbe zárt bűnözők, látnokok, nemzeti hősök és erőművészek, gépies gyártásvezetők, segédrendező, üres mosolyú bemondónok és műsorvezetők pokolian színes társaságában ébred rá a két, hatni, gyönyörködtetni, múltat idézni szándékozó, öreg táncos, hogy e körben az égvilágon semmi keresnivalójuk nincs. Förlázadni, és az élő adás lehetőségét kihasználva a nagyvilág képébe vágni az igazságot, a talmi mulatság szánalmasságát se bátorságuk, se szókincsük nincsen. Egy hirtelen áramszünet jótékony leple alatt meglépnének megpróbáltatásaik keserves pódiumáról, de éppen akkor gyúlnak ki ismét a fények körülöttük, amikor az elhatározást tett követné. Nincs más hátra, végig kell táncolni a produkciót. Botladozva, fenékre zuttyanva, levegő után kapkodva, szomorú félmosollyal. Végig kell táncolni, bár tudják, hogy a figyelem nem a lépteiket (tudásukat, művészetüket) kísérí, hanem a tévedés, a kifulladás, az elbukás lehetőségét.

Keserű, szép összegzése Fellini filmművészetének a *Ginger és Fred*. Letisztult és tömörített formában minden benne van ugyan, ami a filmtörténet e meghatározó egyéniségű alkotójának negyvenesztendős munkásságát jellemzi: látomásos valóságbrázolás, finom érzelmesség, mozgóképes pszichoanalízis, zenei reminiscenciák, fellinis fricskák az álszenteknek és fellinis tisztelgés az erős hitűek előtt – és mégis merőben új fejezet Fellini művészetében. Határozott, talányoktól mentes a *Ginger és Fred*, akár egy végrendelet. A filmművészet,

a művészet nem engedheti meg magának, világegéseket megélt, utolsó, nagy hírmondóival egyetemben, hogy a televízió korlátlan hatalma idején ne a legfontosabból beszéljen, ne a legközérthetőbben beszéljen. Az öregedő Fellini az öregségről szól újabb, magyar mozikba is eljutó munkájában, meg a televízió veszedelmeiről. Oly módon cselekszi ezt, hogy lehetetlen nem fölismerni az igazságait.

Lócsei Gabriella

Zene

Rahmanyinov Vesperásának magyarországi ősbemutatója

Korunk egyre vérszegényebb művészetfelfogásában még egy régebbi kismester jól megcsinált alkotása is úgy hat, mint villámfény alkonyatkor. Nem véletlen tehát a kismesterek fölfedezése, főleg a zeneirodalomban. Eddig nagyvonalúak voltunk: nagymesterek perifériára szorult zseniális műveit is úgy kezeltük, hogy még továbbra is az utókorra hagytuk, amikor már nem lehet újat mondó pl. Beethoven Pastoralja vagy Mendelssohn hegedűversenye interpretációja sem. A „közbülsőt”, Franz Schubertet persze ma sem érti kellően a közönség. Sokszor játszott mester – legfeljebb ennyi a végkövetkeztetés, s ezzel már olyan joggal léphet a koncert-plakátokra, mint az említett két másik lángelme.

A példák – analógiával élve – talán megfelelnek annak megvilágítására, hogy a rahmanyinovi életmű miért büszkélkedhet manapság népszerűséggel. (Nálunk – Kocsis Zoltán jóvoltából – egész kultusza van.) A népszerűség nem úgy értendő, mint agyonnyútt klasszikusok „slágerfeldolgozásai”. A komoly népszerűségről van szó, amelyik tudja, hogy pl. Liszt Les Preludes-je nem azért jó, mert fülbemászó dallamai vannak. Ez a hatás-régióhoz tartozik, s éppen Liszt esetében is ahhoz. (Schubert műveinek viszont a „dallam a mindene”.)

Szergely Rahmanyinov szóban lévő műve is tartalmaz hatás-régiót, s hogy napjainkban népszerűsödnek a „keleti ivű” kórusok (gondoljunk Szokolaj legutóbbi operájára), abban ő is „ludas”. Ő, meg Muszorgszkij. „Érintetlen dallamok az övéik” – mondhatta az esztéta, frissek, mint a vadvirágok –, egy századvég késő romantikus szobanövényei között. Muszorgszkijról azt tartják, túl erős egyéniség. Akkor pedig jóval fiatalabb kortársa sem jár ettől túl messze. Amíg azonban a Borisz Godunov poétája valahol a Dnyeper mellett paraszt bölcsődalokat hallgatott, a másik orosz nehéz tömjénfüsttel szívta tele magát templomok mélyén, s az ortodox liturgia súlyos dallamaival. A források azonban nem esnek messze egymástól.

Rahmanyinov viszont messze esett hazájától. 1917-től Párizsban, majd Svájcban élt, 18 év elteltével New Yorkban telepedett le. (1943-ban Kaliforniában halt meg.) Amikor nagy mesterművét, a Vesperást írta, még szülőföldjén volt, 1915-ben. Vszenosco Bdenyje – hangzik ószlávul. Angolul: Night Long Vigil. Magyarul: Éjszakai virrasztás. Bubnó László írja róla: „Az ősegyház és a korai kereszténység szombatról vasárnapra virradóan az egész éjszakát virrasztásban és szolozsmázásban töltötte, ezért az elnevezés ... Magában foglalja a keleti egyház istentiszteletének, szolozsmájának kezdő ájtatosságát, szlávul-magyarul: a vecsernyét; a matutinumot, szlávul: utrenyét, mai magyar és keleti egyházi elnevezés szerint